

До спеціалізованої вченої ради
_____ у Хмельницькому університеті
управління та права імені Леоніда
Юзькова

РЕЦЕНЗІЯ

докторки юридичних наук

**Кожевникової Вікторії Олександрівни на дисертацію
БУРЯЧЕНКА Анатолія Миколайовича на тему «Відповідальність за
невиконання обов'язку щодо надання утримання у сімейному праві»,
поданої на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Одним із обов'язків, який випливає із факту перебування у сімейних відносинах, є обов'язок надавати утримання та підтримку іншому учаснику сімейних відносин, який в силу вікових особливостей, стану здоров'я або інших об'єктивних причин не може забезпечувати достатній життєвий рівень для себе, забезпечувати свої матеріальні та нематеріальні потреби. Передусім цей обов'язок стосується таких суб'єктів сімейного права, як батьки та діти, а також подружжя. Саме на забезпечення права дитини на належне виховання та утримання спрямовується законопроектна діяльність в останні роки, коли було запроваджено адміністративну відповідальність за ухилення від сплати аліментів, тимчасові обмеження у праві керування транспортними засобами, у праві виїзду за кордон, у праві користування зброєю чи у праві полювання, удосконалено диспозицію статті 196 Сімейного кодексу України в аспекті встановлення максимального розміру пені, визначення порядку обрахування пені, встановлення відповідальності за прострочення оплати додаткових витрат на дитину. В той же час, належної уваги забезпечення права на утримання інших учасників сімейних відносин в аспекті встановлення відповідальності за порушення строків надання такого утримання (як аліментів, так і витрат, що пов'язані із лікуванням іншого учасника сімейних відносин), як такої, що визначена сімейним законодавством, законодавством про виконавче провадження, кримінальним та адміністративно-деліктним законодавством, не отримало ні в сімейно-правовій доктрині, ні на рівні юридичної чи нормотворчої практики. На усунення цих прогалин у науці сімейного права спрямоване рецензоване дисертаційне дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Аналіз анотації та тексту рецензованої дисертації, змісту публікацій Анатолія Буряченка дають змогу зробити висновок про те, що наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації мають достатній ступінь обґрунтованості, оскільки базуються на теоретичних працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених – представників, насамперед, науки сімейного права.

Зокрема, теоретичною основою дисертаційного дослідження є наукові праці українських і зарубіжних учених із загальнотеоретичної юриспруденції, цивільного права, сімейного права, інших галузей права. Усі наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані у дисертації, достатньою мірою обґрунтовані та відповідають меті та завданням роботи, що забезпечується адекватністю обраних методів дисертаційного дослідження.

Мета дисертаційної роботи визначена коректно як розроблення науково-теоретичної концепції сучасного розуміння інституту відповідальності суб'єктів сімейних правовідносин за невиконання обов'язку щодо надання утримання, виявлення основних теоретичних та прикладних проблем даного сімейно-правового інституту, а також формування наукових висновків та пропозицій стосовно вдосконалення чинного сімейного законодавства у даній галузі дослідження. Із сформульованої мети вбачається намір дисертанта ґрунтовно дослідити поняття, правову природу та види відповідальності за невиконання обов'язку щодо надання утримання у сімейному праві, порядок застосування окремих заходів такої відповідальності.

Для досягнення поставленої мети наукового дослідження було передбачено вирішення багатьох завдань, які були успішно досягнуті дисертантом. Зокрема, було належно досліджено теоретико-правові проблеми предмету дослідження, в тому числі: з'ясовано поняття та правову природу обов'язку щодо надання утримання у сімейному праві та відповідальності за його невиконання, становлення та розвиток правового регулювання такої відповідальності в Україні та державах Північної Америки, Австралії та Європейського Союзу шляхом аналізу відповідної наукової літератури та законодавства. Автором було проаналізовано поняття та правову природу відповідальності батьків за невиконання обов'язку щодо утримання малолітніх та неповнолітніх дітей, повнолітніх непрацездатних дітей, які висловлені у наукових працях. Дисертант дослідив порядок стягнення неустойки як заходу відповідальності за невиконання аліментного зобов'язання щодо дитини; з'ясовано порядок притягнення батьків до відповідальності за невиконання обов'язку утримувати дитину, в тому числі до відповідальності немайнового характеру; порядок притягнення до відповідальності дітей, онуків, подружжя за невиконання обов'язку щодо надання утримання їх непрацездатних батьків, баби, діда, іншого з подружжя, особливості відповідальності інших суб'єктів сімейних правовідносин.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що робота є першим в Україні комплексним науковим дослідженням поняття та правової природи відповідальності за невиконання обов'язку щодо надання утримання в сімейному праві. Більшість сформульованих автором за результатами дослідження теоретичних висновків і практичних пропозицій є слухними та в достатній мірі обґрунтованими і у своїй сукупності становлять особистий внесок дослідника у розвиток вітчизняної юридичної науки в частині вчення

про відповідальність за невиконання обов'язку щодо надання утримання у сімейному праві. Значну частину винесених на захист положень наукової новизни становлять теоретичні висновки та практичні рекомендації, обґрунтовані здобувачем вперше, решта положень розвивають вже раніше висловлені в науці позиції, посилюють їхню аргументацію, удосконалюють їх.

Найбільш істотними науковими результатами, що вперше представлені у дисертації, є:

1. Дисертант справедливо відзначає, що відповідальність за невиконання обов'язку щодо надання утримання в сімейному праві є особливим видом сімейно-правової відповідальності поряд із відповідальністю за невиконання особистого немайнового обов'язку (порушення особистого немайнового права) та обов'язків щодо спільного майна або майна члена сім'ї (порушення права відповідної особи). Також варто підтримати твердження дисертанта про те, що відповідальність за невиконання обов'язку щодо надання утримання в сімейному праві має подвійну правову природу (публічну та приватно-правову), тобто може бути застосована як учасниками сімейних відносин через застосування санкцій цивільно-правового характеру, так і суб'єктами владних повноважень або іншими особами, уповноваженими забезпечувати реалізацію конституційних, цивільних, сімейних та інших прав особи (в тому числі й права обіймати посади публічної служби, а також права, здійснення яких забезпечується через надання адміністративних послуг, видачу документів дозвільного характеру, іншими документами правового характеру), або уповноваженими застосовувати адміністративні стягнення чи покарання за окремі адміністративні та кримінальні правопорушення аліментних зобов'язань.

2. Автор формулює авторське визначення понять «обов'язок щодо надання утримання» та «відповідальність за невиконання обов'язку щодо надання утримання», обґрунтовує віднесення до змісту першого поняття такі зобов'язання як: аліментне, щодо виплати інших грошових коштів (в тому числі які сплачуються добровільно, витрат, пов'язані із хворобою, каліцтвом другого подружжя, додаткових витрат на дитину, витрат на догляд і лікування батьків) та щодо надання утримання, яке надається в натуральній формі; до змісту другого поняття – заходи відповідальності відповідно до визначеної авторської класифікації.

3. Дисертант пропонує поширити положення ст. 196 СК України не тільки на випадки невиконання аліментних зобов'язань батьків та дітей, а на усі випадки невиконання або неналежного виконання обов'язку щодо надання утримання учасників сімейних відносин, якщо необхідність його реалізації визначена судом або в договорі.

4. Позитивно можна відзначити дослідження розвитку законодавства, яке діяло на українських землях в частині правового регулювання відповідальності за невиконання обов'язку щодо надання утримання, а також зарубіжного досвіду правового регулювання цього виду відповідальності.

5. Автором обґрунтовано доцільність розширення випадків відмови у допущенні до участі у конкурсі на заміщення окремих посад державної служби за наявності заборгованості по аліментах на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців та звільнення окремих державних службовців за наявності такої заборгованості, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за дванадцять місяців, на усі посади державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, крім виборних.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні результати дисертації достатньо повно викладено у 10 наукових працях, зокрема у 3 наукових статтях у фахових виданнях України, 1 наукова стаття у науковому періодичному виданні іншої держави, зокрема у періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача, 6 у збірниках тез матеріалів міжнародних наукових і науково-практичних конференціях та одній одноособовій монографії, присвяченій темі дисертаційного дослідження. Результати дисертаційного дослідження належним чином апробовані, про що свідчить, зокрема, їх оприлюднення здобувачем на 6 науково-практичних конференціях, включаючи міжнародні.

Роботу написано зрозумілою і доступною мовою. Автор досить обґрунтовано критикує положення чинного законодавства України та їх недосконалість, дискутує із приводу наукових думок, проте ця критика та дискусія має конструктивний характер, дозволяє глибше дослідити суть досліджуваних категорій.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Разом з тим, позитивно оцінюючи проведену наукову роботу, необхідно зазначити, що рецензоване дослідження містить окремі положення, висновки, пропозиції, які або ж потребують посилення аргументації, або ж містять спірні теоретичні позиції чи суб'єктивне сприйняття їх автором, що спонукає до дискусії з їх приводу:

1. Автор пропонує передбачати у сімейному договорі (не тільки відповідальність майнового характеру, а й немайнові санкції, в тому числі тимчасові обмеження, аналогічні передбаченим законодавством для осіб, які допустили тривалу заборгованість по виплаті аліментах. Однак, автор не пояснює яким чином може бути забезпечене застосування цих тимчасових обмежень на практиці. Також виникає питання, чи не суперечитиме запропоноване законодавче положення ст. ст. 26 та 30 Цивільного кодексу України, відповідно до яких правочин, що обмежує можливість фізичної особи мати не заборонені законом цивільні права та обов'язки, є нікчемним, а обсяг цивільної дієздатності фізичної особи встановлюється цим Кодексом і може бути обмежений виключно у випадках і в порядку, встановлених законом.

2. Запропонована автором класифікація заходів відповідальності за невиконання обов'язку щодо надання утримання в сімейному праві потребує уточнення в частині обґрунтування віднесення до них самостійного вирішення питання виїзду за межі України тим із батьків, хто проживає з дитиною, звільнення дочки, сина від обов'язку утримувати матір, батька; звільнення подружжя від обов'язку надавати утримання.

3. Автор в дисертації пропонує не застосовувати заходи відповідальності до випадків виникнення заборгованості по аліментах або додаткових витратах на дитину, яка виникла у зв'язку із втратою роботи, зменшенням заробітної плати або порушенням строку її виплати, призупиненням дії трудового договору, знищення підприємства, власником або співвласником якого був боржник та інших поважних обставин, які виникли в період дії воєнного або надзвичайного стану в Україні або окремих регіонах, населених пунктах. Виникає питання, чому автор передбачає звільнення від відповідальності за несвоєчасну виплату аліментів та додаткових витрат лише на утримання дитини.

Зазначені нами міркування та побажання не завадили загальному позитивному сприйняттю даної дисертації та мають характер рекомендацій. Представлена дисертаційна робота є завершеною; сформульовані у ній положення, результати та висновки становлять наукову й практичну цінність.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження **Анатолія Миколайовича Буряченка** на тему «**Відповідальність за невиконання обов'язку щодо надання утримання у сімейному праві**», відповідає вимогам, встановленим Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання, що має істотне значення для науки цивільного права, а його авторка – **Анатолій Миколайович Буряченко** заслуговує на присудження їй освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Рецензентка

докторка юридичних наук,

доцентка кафедри європейського

та міжнародного права

Хмельницького університету управління та права

імені Леоніда Юзькова

Вікторія КОЖЕВНИКОВА